

मकै बालीमा उत्पादन बढाउने सरल जानकारीहरू

मकै नेपालको दोस्रो महत्वपूर्ण खाद्यान्न बाली हो । मकैको खेती तराई देखि उच्च पहाडसम्म गर्ने गरिन्छ । विशेष गरी पहाडमा बस्ने कृषकहरूको खाद्यान्नको मुख्य आधार नै मकै हो । मकैको प्रयोग आफूलाई खान तथा पशुको लागि दाना र घाँसको रूपमा प्रयोग गरिन्छ । त्यसकारण बजारमा मकैको माग दिन प्रति दिन बढ्दै गइरहेको छ । उन्नत प्रविधिको प्रयोगबाट मकैको उत्पादन सजिलै बढाउन सकिन्छ ।

मकै उत्पादन वृद्धिका लागि तल दिइएका सरल जानकारीहरू अपनाउन सकिन्छ ।

हाईब्रिड बीउको प्रयोग:

- नेपाल सरकारले सूचीकृत गरेको तलको तालिकामा उल्लेखित हाईब्रिड जातहरू सिफारिस क्षेत्रमा लगाउनाले उन्नत बीउको तुलनामा ५०% सम्म उत्पादन बढाउन सकिन्छ ।

क्र.सं	हाईब्रिड जातहरू	सिफारिस क्षेत्र
१	खुमल हाईब्रिड -२	मध्य पहाड
२	रामपुर हाईब्रिड -२, ४, ८, १०	तराई, भित्री मधेश तथा टार, बेसी
३	नुतन (कन्चन-१०१)	तराई, भित्री मधेश तथा टार, बेसी
४	राजकुमार	तराई, भित्री मधेश तथा टार, बेसी
५	९२२०	तराई, भित्री मधेश तथा टार, बेसी
६	टि.एक्स-३६९	मध्य पहाड, मध्य पहाड, तराई भित्री मधेश तथा टार, बेसी

उन्नत बीउको प्रयोग:

- तल तालिकामा उल्लेखित क्षेत्र सुहाउँदो उन्नत जातको गुणस्तरीय बीउ प्रयोग गर्दा २९% सम्म उत्पादन बढाउन सकिन्छ ।

क्र.सं	उन्नत जातहरू	सिफारिस क्षेत्र	क्र.सं	उन्नत जातहरू	सिफारिस क्षेत्र
१	अरुण-३	तराई, भित्री मधेश र मध्य पहाड	६	मनकामना-४	मध्य पहाड
२	अरुण-६	तराई, भित्री मधेश र मध्य पहाड	७	मनकामना-३	मध्य पहाड
३	अरुण-२	तराई, भित्री मधेश र मध्य पहाड	८	देउती	मध्य पहाड
४	मनकामना-६	पूर्वदेखि मध्य पश्चिमको मध्य पहाड	९	रामपुर कम्पोजिट	तराई, भित्री मधेश, मध्य पहाड
५	मनकामना-७	मध्य पहाड	१०	पोसिलो मकै २	तराई, भित्री मधेश, मध्य पहाड

सन्तुलित मलखादको प्रयोग

प्राङ्गारिक मलको प्रयोग:

- मकै उत्पादनका लागि कम्पोष्ट, गोठेमल जस्ता प्राङ्गारिक मलको पर्याप्त मात्रामा (१५ देखि २० टन प्रति हेक्टर; ३०-४० डोको प्रति रोपनी) प्रयोग गरेमा उत्पादन बढाउन सकिन्छ ।

रासायनिक मलको प्रयोग:

प्राङ्गारिक मलको साथै तल तालिकामा उल्लेखित रासायनिक मलहरूको सन्तुलित प्रयोग गर्नु उपयुक्त हुन्छ ।

रासायनिक मल	दर प्रति कड्डा (के.जी)		दर प्रति रोपनी (के.जी)		उचित समय
	उन्नत जात	हाईब्रिड जात	उन्नत जात	हाईब्रिड जात	
डि.ए.पी.	४.३	४.३	६.५	६.५	बीउ छर्ने बेलामा
पोटास	२.२	२.२	३.३	३.३	बीउ छर्ने बेलामा
यूरीया	२.०	३.०	३.०	४.५	बीउ छर्ने बेलामा
	१.७	२.०	२.५	३.०	बोटले घुँडा छुने बेलामा
	१.७	२.०	२.५	३.०	धानचमरा निस्कने बेलामा

- यसरी सन्तुलित मात्रामा मलखादको प्रयोग गरेमा २७% सम्म उत्पादन बढाउन सकिन्छ ।

सही दुरी र लाइनमा बीउ रोप्ने:

- मकैको बीउलाई लाइनदेखि लाइन ६० से.मी. र बोटदेखि बोट २५ से.मी. दुरीमा र ५ देखि ७ से.मी. गहिराइमा लगाउनु पर्दछ ।
- प्रति हेक्टर कम्तिमा ५४,००० बिरुवाको संख्या व्यवस्थापन गर्न सकेमा ११% सम्म उत्पादन बढाउन सकिन्छ ।

सिंचाई व्यवस्थापन:

- लाइनमा लगाएको मकैलाई ज्याङ्गको बीचको कुलेसोबाट आधा भाग भिजे गरी सिंचाई गर्नु पर्दछ ।
- थप मल (युरिया) दिने समय जस्तै धान चमरा आउने समय, घोगामा जुँगा आउने समय र दानामा दूध लाग्ने समयमा विशेष गरी सिंचाई गर्नुपर्दछ ।
- यसरी बिरुवालाई सिंचाई आवश्यक पर्ने निश्चित अवस्थामा सिंचाई गर्दा १०% सम्म बढी उत्पादन लिन सकिन्छ ।

भारपात व्यवस्थापन:

- समयमै भारपात व्यवस्थापन नभएमा मकैको उत्पादन ३०-५०% सम्म घट्ने हुँदा भारपात व्यवस्थापनमा ध्यान दिनुपर्दछ ।
- पहिलो गोडाइ बीउ रोपेको २०-२५ दिनपछि गर्ने र बाक्लो भएको बिरुवा हटाई उकेरा लगाउने । दोस्रो गोडाइ मकैको बोट घुँडा जति अग्लो भएपछि गर्नुपर्दछ ।
- मकै रोप्नु भन्दा पहिले छर्ने विषादी (बाँभो खेतमा): ग्लाइफोसेट ४.५ एम.एल प्रति लिटर पानीका दरले एक कड्डामा २० लिटर पानीको घोल पर्ने गरी छर्ने । विषादी छरेको ५-७ दिन पछि भार पहेलिन थाल्छ र करिब २ हप्तामा भार मरेर जान्छ । प्रयोग गरेको १०-१५ दिन पछि मकै रोप्नु पर्छ ।
- मकै उम्रनु भन्दा पहिले छर्ने विषादी: पेन्डीमिथालिन ५.५ मि.लि. प्रति लिटर पानीमा रोपेको २ दिन (४८ घण्टा) भित्र माटोमा पर्याप्त चिस्यान भएको बेला छर्नु पर्दछ । यसले भार आउन रोक लगाउँछ ।
- मकै उम्रे पछि छर्ने विषादी: चौडा पाते भार नियन्त्रण गर्न भारको ३-५ पातसम्म आएको अवस्था तथा जमिनमा पर्याप्त चिस्यान भएको बेला २,४-डी इथाएल इस्टर २.५ मि.लि. प्रति लिटर पानीमा प्रयोग गर्नु पर्दछ ।
- भारपात व्यवस्थापन गर्ने औजार वा भारपातनासक विषादीको प्रयोगले राम्ररी भारपात व्यवस्थापन गरेमा १३% सम्म उत्पादन बढाउन सकिन्छ ।

साभार सन्दर्भ सामाग्री: नेपालमा अन्नबालीको उत्पादन बढाउन आवश्यक मार्ग निर्देशिका, दक्षिण एशियाको लागि खाद्यान्न बाली प्रणाली सघनीकरण पहल, २०७५

यो सामाग्री अमेरिकी अन्तर्राष्ट्रिय विकास नियोग (युएसएआइडी) मार्फत अमेरिकी जनताहरूको सहयोगका कारण सम्भव बनेको हो । यस सामाग्री भित्रका विषयवस्तु विनरक ईन्टरनेशनल, किसान २ परियोजनाका एकल जिम्मेवारी हुन् र तिनले युएसएआइडी वा अमेरिकी सरकारको विचार प्रतिबिम्बित गर्छन् भन्ने जरुरी छैन ।